

Norden är ett land

—

Claes Andersson

D en nordiska välfärdsmodellen kan tyckas enkel och klar som den samhällsmodell som bäst garanterar merparten av befolkningen drägliga livsbetingelser i form av tillgång till skola och utbildning, hälsovård och omsorg vid sjukdom, fattigdom och ålderdom.

Idag är den nordiska samhällsmodellen hotad.

Den utsätts för kritik och hårda angrepp. På högerhåll misstror man statens och kommunernas förmåga att garantera de tjänster och den omsorg som medborgarna förutsätts behöva och kräva. Man vill privatisera stora delar av vården och omsorgen. Marken, vattnen och luften vill man privatisera. Logistiken och transporterna vill man privatisera för att göra dem effektivare och lönsammare.

Då någonting ska bli lönsamt betyder det, att någon räknar med att göra vinst på det. Strävanden att privatisera sjukvården är ett bra och avskräckande exempel.

Ett annat angrepp på välfärdsstaten kommer från de högerpopulistiska grupperna som misstror internationellt samarbete och vill stänga gränserna för att på det sättet bevara vår nationella homogenitet. Det europeiska samarbetet genom EU och andra samarbetsorganisationer, liksom solidariska internationella åtaganden sägs hota vår självständighet och vår nationella identitet.

I den här situationen blir det nordiska samarbetet och sammanhållningen allt viktigare – ja livsviktiga!

Vad är då unikt för våra nordiska länder?

Finland, Sverige, Norge, Danmark, Island och Färöarna (samt Estland?) utgör idag en ganska homogen grupp av demokratier som bygger på likartade grundvärderingar: idén om mänskors lika värde, yttrandefriheten, likheten inför lagen och en offentlig sektor som garanterar fri skolgång och utbildning och fri tillgång till vård och omsorg för alla som behöver det.

Vårt system bygger på tanken om ett gemensamt ekonomiskt ansvar, som förverkligas genom ett progressivt skattesystem med vilket de offentliga utgifterna bekostas.

Den nordiska modellen har visat sig vara inte bara den humanaste och tryggaste utan också den ekonomiskt effektivaste.

Erik Allardts utsaga att det är ”en lottovinst att vara född i Norden” har blivit utsatt för ironiska kommentarer, men bekräftas av krigen, folkmorden och miljökatastroferna som skördat massdöd och ofattbart lidande runt om i världen. Trots enstaka terrorattacker har de nordiska länderna tillsvidare förskonats.

Vår privilegierade situation innebär ett allt större ansvar att hjälpa nödlidande människor i andra länder genom en generös flyktingpolitik och en aktiv biståndsverksamhet.

”Har man rätt att lida fast man har det bra?” frågar den svenska författaren Carl Johan de Geer. Kan vi göra annat än känna skuld och hjälplöshet i vår relativa trygghet, för att hjälpa människor i nöd?

I den här situationen blir det nordiska samarbetet och sammanhållningen allt viktigare – ja livsviktiga!

Det är en fråga som inte minst författare och konstnärer i Norden tvingas reflektera över – och också konkret ta ställning till.

Att vara svenskspråkig författare i Finland och Norden har sina fördelar.

Dels skriver vi i ett fruktbart korstryck av kulturella och litterära inflytelser från en rik finsk litteratur, dels upplever vi närheten till rysk och östeuropeisk litteratur, detta kombinerat med ett massivt inflytande från rikssvensk litteratur och ett något mindre från dansk och norsk och isländsk.

Mina böcker kan läsas av en finlandssvensk publik, och (med god tur) också av läsare i Sverige och i viss mån av norska och danska läsare. Jag har också haft förmånen att bli rikligt översatt till finska, och dessutom av suveräna översättare. Allt detta innebär att jag, åtminstone i teorin, kan räkna hela Norden (med undantag kanske för Island och Färöarna) som min läsekrets.

Det hårdnade ekonomiska klimatet, digitaliseringsvågen med konkurrens från mobiltelefoner, pekplattor och datorer har gjort det allt svårare för en finlandssvensk författare att bli antagen av något förlag i Sverige. Det har också medfört att kontakterna och den positiva växelverkan mellan författarna har tunnats ut. Vi läser inte varandras böcker lika ivrigt som för 30–40 år sedan.

När jag försöker sammanfatta de nordiska ländernas inflytande och betydelse för mitt eget skrivande (och läsande) måste jag i första hand tänka på Sverige. De flesta av mina böcker har utkommit också på svenska förlag (Bonniers, Heidruns, ellerströms, Atlantis) vilket medfört ett aktivt engagemang i marknadsföringen med uppträdanden vid seminarier, bokmässor och i radio och tv i Sverige (men till exempel Bonniers har vägrat publicera mina böcker sedan jag fyllde 70).

Många av mina viktigaste författare är svenska poeter. Verner Aspenström öppnade mina sinnen för poesin med sina diktsamlingar på 1950- och 60-talet. I hans samling *Dikter under träden minns* jag hans råd: "Att vända notbladen åt mästaren: all musiks början" – för den som skriver är läsandet av tidigare mästare lika viktigt som det egna skrivandet. Gunnar Ekelöf, den oförlikneliga, måste naturligtvis nämnas. Och av prosaisterna Willy Kyrklund, ursprungligen finlandssvensk som tidigt emigrerade till Sverige varifrån han gjorde sina

livslånga resor till de buddhistiska kulturerna. Jag upptäckte honom redan som skolelev när jag hade skrivit en fri uppsats som min modersmåls lärare kommenterade med ”svinaktigt Willy Kyrklund-plagiat”, vilket ledde till att jag rusade till Akademiska Bokhandeln för att få tag på författaren jag plagierat. Han blev sedan en av mina litterära gurun genom åren.

På 1960- och 70-talet växte sig ”nyenkelheten” stark inom svensk poesi med poeten Göran Palm som främsta företrädare. Också konkretismen kom att spela en viktig roll för mig och många andra finländska poeter. Åke Hodell som ofta besökte Finland, gjorde outplånligt intryck med sin pacifistiska demonstration ”I gevär!” – en pacifistisk exekutionspatrull!

De finlandssvenska modernisterna med Edith Södergran, Gunnar Björling, Elmer Diktonius och Rabbe Enckell i spetsen har genom decennierna varit en viktig kontaktlänk mellan våra litterära världar, och speciellt Södergran och Björling står ännu i dag högt i kurs i Sverige. De har i dag tiofald flera läsare i Sverige än de hade när deras böcker utkom här.

På det personliga planet var kontakterna mellan finländska och rikssvenska författare mycket livliga ännu på 1970- och 80-talet. Gemensamma seminarier och olika litterära jippon var vanliga. Man samlades på Hanaholmen i Helsingfors eller på något slott utanför Stockholm, diskuterade jazz och teater och poesi, hade det roligt tillsammans och jobbade ihop avantgardistiska skapelser, operor, jazzmässor, jazzdikter.

Numera saknar jag de återkommande workshoparna och alla de vänskapsband som då knöts. Idag tycks det mesta ske virtuellt och på distans, tyvärr. Det blir kyligare och opersonligare.

Lena Andersson bodde i Helsingfors några år på 1990-talet och hon är en av dem jag ännu har kontakt med och beundrar, både som prosaist och kolumnist i DN. Liksom Bengt Berg, den värmländska kulturaktivisten och poeten, som med sitt eget förlag Heidruns ser till att poesin lever också utanför metropolerna.

Inom litteraturen ser vi nu frukterna av den massiva migrationsvågen från Finland till Sverige på 1950- och 60-talen: vi har en stark och växande litteratur skriven av sverigefinländare i andra eller tredje generation: Antti Jalava hörde till pionjärerna med sin äckelrealistiska *Asfaltblomman* (1980). Asko Sahlberg, sedan länge bosatt i Göteborg, hör numera till de viktiga finska författarna, liksom också Susanna Alakoski med sina interiörer från en sverigefinsk alkoholkadad familjs anpassningssvårigheter i ”finnjävlarnas Sverige” på 1980-talet.

Den finskspråkiga litteraturens närvaro och synlighet i Norden beror av en tillräcklig mängd kompetenta översättare, från finska till svenska, norska, danska och isländska. Och tvärtom. Här skulle finnas ett utmärkt tillfälle till en samnordisk finansiering och koordinering av översättarverksamheten för att på det sättet stärka vår kulturella samhörighet. I dagens sönderfallande värld blir ett enat Norden allt viktigare.

När nordiska författare möts på seminarier och bokmässor brukar ett visst klichémönster upprepas: norrmän, finnar och islänningar finner varandra på

*Den finskspråkiga litteraturens närvaro och synlighet
i Norden beror av en tillräcklig mängd kompetenta
översättare, från finska till svenska, norska, danska och
isländska. Och tvärtom.*

småtimmarna kring några flaskor Svarta Döden eller Koskenkorva. Svenskarna har då redan gått och lagt sig medan danskarna sitter på något ölsjapp och berättar roliga historier för varandra.

Hur gruppindelningen sker idag i den virtuella verkligheten vet jag inte. I alla fall nyktrare?

Danmark har alltid varit nordens mest centraleuropeiska land, med täta och naturliga kontakter till Tyskland, Frankrike och Italien. Jag har haft några nära författarvänner i Köpenhamn, särskilt Vagn Steen, den danska poeten med "The Holy Book" – en diktbok med ett stort hål i mitten, genom vilket han betraktade sin publik medan han improviserade sina lyriska skrönor. Danmarks största poet Inger Christensen träffade jag bara en gång, på ett slott i Skåne. Hon rökte och drack oavbrutet och sade inte ett ord utom då hon läste sina glimrande geniala dikter.

En dansk episod som väl säger någonting om den danska mentaliteten inträffade när min pjäs *Familjen* hade premiär på Folkteatern i Köpenhamn. Pjäsen handlar om en periodsuppare som slutar dricka med resultatet att de övriga familjemedlemmarna insjuknar. Pjäsen fick mycket positiv respons i Finland, men i Köpenhamn stormade publiken baren i mellanakten och började berusa sig riktigt ordentligt. Danskarna stod helt enkelt inte ut med att alkoholbruket problematiserades.

Norge då? Norge har för mig varit Axel Sandemose som jag var helt bergtagen av några år på 1980-talet. *Varulven*, *En flykting korsar sitt spår* och *Felicias bröllop* är böcker som starkt påverkade mig genom sitt sensuella språk och sin dramatiska (också melodramatiska) kraft. Idag har jag nästan glömt honom.

Jan Erik Vold är en god vän och outtröttlig poesiaktivist. Nyligen sände han mig sin översättning av Henry Parlands dikter *Hamlet sade det vackrare*. Annars

har norsk litteratur under de senaste åren varit över tretusen sidor av Karl Ove Knausgård's *Min kamp* – en självbiikt som överskrider alla självbiografins genrer och blir till en manifestation av Ordets oerhörda styrka, nästan i biblisk mening. Det är helt enkelt Stor Litteratur – jämförbar med en Proust, en Musil, en Sebald, en Jaan Kross eller Väinö Linna.

Jag föredrar att räkna också Estland till våra nordiska länder. Kontakterna till estniska författare och översättare är täta och några finländska författare har bosatt sig där, kanske för att det är billigare att bo där, men också på grund av en optimistisk mentalitet som skiljer sig från vår egen gnällighet.

I det fritidshus i Käsmu som min hustru äger tillsammans med några andra har varje rum sitt eget författarnamn: Jaan Kaplinski, Alexis Rannit, Viivi Luik, Lydia Koidula och, givetvis, Jaan Kross.

Ägnade att stärka de nordiska författarkontakterna är också de författarsidens som under senare år vuxit fram som svampar efter regn. Att få vistas och skriva någon vecka eller månad på Gotland, i Sigtuna eller Biskops Arnö, i Reykjavik eller någonstans vid Norges nordvästkust, i Köpenhamn eller på Jylland utgör ett naturligt sätt att bli bekant med våra grannars människor och kultur.

Vid några längre författarresor i USA har jag märkt hur den nordiska identiteten blivit allt viktigare. I USA förstod man att jag var från Europa och från Norden. Däremot hade man ofta svårt att skilja på Sverige, Danmark och Norge medan Finland sällsamt nog enligt många amerikaner var en del av Ryssland.